

BRANDWOEKER

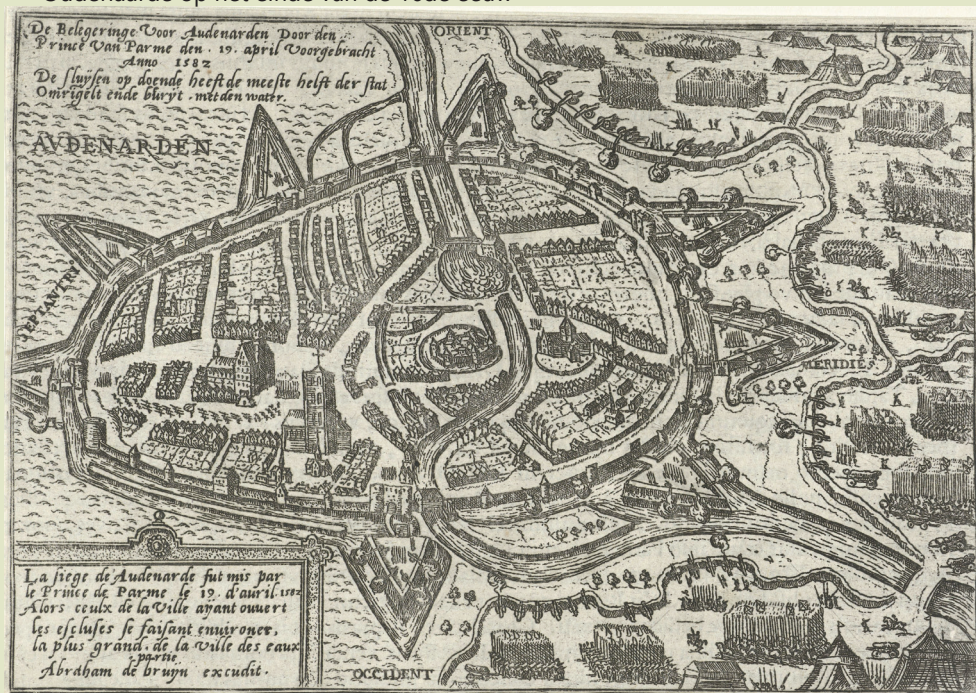
HISTORISCH OUDENAARDE EN ZIJN STADSVERDEDIGING

Cateline Clement en Arne De Graeve

Tussen juni en december 2025 voerde de archeologische dienst van SOLVA een opgraving uit op de parkeerterreinen van het cultureel centrum Woeker. Het onderzoek op deze locatie kadert in de realisatie van een nieuwe cultuursite door Stad Oudenaarde, waarbij zowel de gebouwen als de omgeving worden omgetoverd tot een open en verbonden plek voor cultuurbeleving en podiumkunsten. Een bureauonderzoek en een proefputtenonderzoek wezen op het grote archeologische potentieel van het projectgebied, en de noodzaak tot een archeologische opgraving.¹

De Woekersite ligt in het noorden van Oudenaarde, op de grens van de historische stad, ter hoogte van de historische stadsverdediging. Archeologische vaststellingen en historische bronnen illustreren hoe de stad zich vanaf de late 13de eeuw uitstrekte over beide oevers van de Schelde en afgebakend werd door een verdedigingssysteem bestaande uit een gracht, muur en wal.² Onder de Bourgondische hertogen is de stadsmuur in het begin van de 15de eeuw verstevigd door de toevoeging van 5 poorten

1. De kaart van Abraham de Bruyn (1613-1615) illustreert de stadsverdediging van Oudenaarde op het einde van de 16de eeuw

en 24 torens.³ In de 16de en de 17de eeuw lag de stad in het midden van de vuurlinie. De defensieve structuur van Oudenaarde ondergaat onder invloed van de opkomende artillerie een grote wijziging door de toevoeging van grote aarden bastions.⁴ De opgraving bracht niet alleen sporen aan het licht van deze opeenvolgende stadsomwallingen. De geschiedenis van deze locatie reikt veel verder terug in de tijd dan verwacht. Het volgende overzicht geeft een tussentijdse stand van zaken tijdens het onderzoek op de Woekersite.

2. De kaart van Deventer (ca. 1558) toont de laatmiddeleeuwse stadsverdediging van Oudenaarde: stadsmuur met torens en poortgebouwen, gracht en wal.

3. Detail van de kaart van Deventer; de rode lijn bakent het projectgebied af.

4. De kaart van Vaillant (1829-1833) geeft zicht op Oudenaarde en haar stadsverdediging op het einde van de 18de eeuw.

5. De maquette van Nézot (1747) toont een detail van het bastion ter hoogte van het projectgebied.

De oudste vastgestelde menselijke aanwezigheid doet zich voor in de vorm van vuurstenen vondsten. Deze zijn gevonden in middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen en bevinden zich dus niet meer op hun originele positie. De vuurstenen artefacten zijn waarschijnlijk te dateren in het finaal-paleolithicum, omstreeks 12 000 v. Chr. Tijdens de opgraving is namelijk een dekzandlaag aangetroffen waar de vuurstenen artefacten wellicht initieel in zijn achtergelaten. Deze dekzandlaag is een windgeblazen sediment dat op het einde van de laatste ijstijd is aangevoerd. Daarbij ontstonden zandduinen langsheen en in de alluviale vlakke van de oorspronkelijk sterk meanderende Schelde.

De oudste grondsporen op de Woekersite dateren uit de Romeinse periode (56 v. Chr. – 480 n. Chr.). Het gaat om twee kuilen gevuld met resten van een brandstapel, een graftype dat door archeologen brandrestengraf wordt genoemd. Crematie was gedurende de hele Romeinse periode in onze streken de norm. De overledene werd met een dodenmaaltijd en grafritten, zoals aardewerk of glas, op een brandstapel geplaatst. Na de verbranding werden de asresten samen met de bijgaven en een selectie van het menselijke bot in een kuil geworpen. Van het hele begrafenisritueel blijft in de grond dus enkel maar een kuil met houtskool en witte spikkels verbrand bot over.

6. Eén van de Romeinse brandrestengraven in doorsnede.

7. De twee volmiddeleeuwse erfgrachten aangeduid in het blauw.

Het is pas in de volle middeleeuwen dat de terreinen definitief worden bewoond. De vroegste sporen van menselijke bewoning treffen we aan in de vorm van twee erfgrachten, een greppel en enkele paalsporen en kuilen. Deze grachten hebben een afbakenende functie en begrenzen wellicht een boerderij. Op basis van het vondstmateriaal dateren we deze sporen voorlopig in de volle middeleeuwen (900-1200 n. Chr.).

Vanaf de late middeleeuwen krijgen we meer zicht op de geschiedenis van dit deel van Oudenaarde. De hier gelegen woonwijk *Eindries* is op administratief niveau vanaf de 14de eeuw uitvoerig gedocumenteerd.⁵ Ook historische kaarten geven zicht op de evolutie van dit deel van de stad, vooral dan wat haar defensieve versterkingen betreft.⁶ Op archeologisch vlak vertaalt dit historisch-cartografisch bewezen bestaan van een woonwijk en versterkingen zich in de aanwezigheid van laatmiddeleeuwse nederzettingssporen, de gedempte laatmiddeleeuwse stadsgracht, de fundering van één van de laatmiddeleeuwse stadstorens en twee gedempte postmiddeleeuwse bastionsgrachten.

8. Zicht op één van de volmiddeleeuwse erfgrachten in doorsnede en grondplan.

De laatmiddeleeuwse bewoning omvat een bewaarde ploeglaag doorsneden door talrijke nederzettingssporen. Het gaat om beerkuilen, kuilen gevuld met huishoudelijk afval en bouwafval, krengebegravingen en een bakstenen oventje. Ondanks deze duidelijke sporen van menselijke activiteit, zijn er geen sporen van erfindelingen of van huizen teruggevonden. De kuilen met restanten van verbrand bouwafval kunnen we linken aan woningbranden en geven ons indirect informatie over de constructiewijze van de huizen. De fragmenten van verbrande daktegels, verbrande leem en hout tonen namelijk dat een aanzienlijk deel van de woningen opgetrokken was uit vakwerk. Dergelijke huizen hebben een raamwerk van houten balken, waarbij de openingen tussen de balken zijn opgevuld met wanden van gevlochten staken en twijgen, die bestreken zijn met leem en stro.

9. Bakstenen oventje.

- 10. Doorsnede op een kuil met verbrand bouwafval.
- 11. Doorsnede op een kuil.
- 12. Vrijleggen van de krengebegraving (varken).
- 13. Vrijleggen van aardewerk.

14. 15.
16. 17.

Een kleine selectie van metalen vondsten die verzameld zijn uit de vulling van de postmiddeleeuwse bastionsgracht, met dank aan de vrijwillige metaaldetectoristen.

- 14. Metaaldetectorist aan het werk
- 15. Pelgrimsinsigne van een heilige in pij met spade of schop (1450-1500).
- 16. Vergulde horsependant (17de -18de eeuw).
- 17. Zilveren munt met gekroond wapenschild van aarsthertogen Albrecht en Isabella (1616-1620).

Als bij wonder is de laatmiddeleeuwse bewoning bewaard tussen drie enorme grachten die deel uitmaken van de middeleeuwse en postmiddeleeuwse stadsverdediging. Van de laatmiddeleeuwse stadsverdediging is onder meer de stadsgracht op twee locaties aangetroffen. Aan de voormalige uitgang van de parking, troffen we een deel van de fundering van één van de laatmiddeleeuwse stadstorens aan, de zogenaamde Kattepoort en latere Blaffaerttoren. De muur van 1,8 m breed is aan de buitenzijde bekleed met mooi bewerkte, rechthoekige blokken Doornikse kalksteen. Aan de buitenzijde van de toren zijn tegen de muur pakketten aarde bewaard. Het gaat om de voormalige wal, die hier is opgeworpen ter bescherming van de stadstoren en -muur. Op basis van de archeologische vaststellingen kunnen we stellen dat de laatmiddeleeuwse stadsgracht op deze locatie ca. 59 meter breed was.

Naast de laatmiddeleeuwse stadsgracht, het wallichaam en een stadstoren, zijn nog twee fases van de latere bastionnering van de Oudenaardse stadsverdediging teruggevonden. Dergelijke bastions zijn hoekige, vooruitspringende verdedigingswerken die aansluiten op de bestaande stadsverdediging. Tijdens de opgraving zijn een deel van een bastionsgracht uit de late 16de eeuw, alsook de aanzet van een bastionsgracht uit de late 17de eeuw opgetekend.

18. Doorsnede op het wallichaam, opgeworpen tegen de stadstoren.

19. Buitenzijde van de fundering van de stadstoren.

De aanleg van de oudste bastionsgracht kadert in de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) en geschiedde in de aanloop naar het beleg van Oudenaarde door Parma in 1582. Deze gracht is quasi oost-west georiënteerd, ruim 25 meter breed en ca. 3,7 m onder het toenmalige maaiveld uitgegraven. De gracht is minstens eenmaal opnieuw uitgegraven. Aan de binnenzijde van de gracht zijn geen restanten van een wal teruggevonden. Wel blijkt de overgang tussen de gracht en het wallichaam begrensd door een palissade, opgetrokken in een smalle en diep uitgegraven greppel.

In de late 17de eeuw breidt de bastionsverdediging van Oudenaarde aanzienlijk uit. In opdracht van de Franse koning Lodewijk de XIV is de stad verder versterkt naar het toen populaire model van Vauban. Op het onderzoeksgebied past men daarbij het bestaande driehoekige bastion aan. De 16de-eeuwse bastionsgracht is toen grotendeels gedempt en men legt een nieuwe gracht aan, zo'n 27 meter meer naar het noorden. De oost-west oriëntatie wordt hernomen. In tegenstelling tot de 16de-eeuwse situatie is bij de 17de-eeuwse

bastionnering wel een wallichaam bewaard aan de binnenzijde van de gracht. Op basis van het vondstmateriaal kunnen we zien dat de bastionsgracht is gedempt in de 18de eeuw, wat overeenkomt met de historische bronnen die informeren dat de omwalling reeds op het einde van de 18de eeuw haar nut heeft verloren.

Bovenstaande stand van zaken is gebaseerd op de voorlopige resultaten van een deel van de opgraving. Het archeologisch onderzoek loopt verder in de vorm van enerzijds een laatste fase van de opgraving op de voormalige parking en anderzijds een opvolging van de werken in de gebouwen van het cultureel centrum. De volledige rapportage start na het afwerken van de laatste fase van het archeologisch onderzoek. Op dat moment kunnen alle vondstcategorieën en alle resultaten van aanvullende wetenschappelijk onderzoek mee in beschouwing worden genomen. Dit zal leiden tot meer uitgewerkte interpretaties in een beter chronologisch kader.

Literatuur

CALLEBAUT D., DE GROOTE K. & AMEELS V., 2012. 'Het ontstaan van de stad: een moeizaam verhaal.' In: TRIO et al., 2012 (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, 17-31.

CLEMENT C., SAVELS L. & DE MAEYER W., 2022. Oudenaarde Woeker, Archeologienota 2022L23.

CLEMENT C. & MEESEN L., 2023. Oudenaarde Brandwoeker, Nota 2023F422.

DHONDT F., 2012. 'Op één nacht van Parijs: Oudenaarde als vestingstad op het slagveld van Europa, 1600-1859', In: TRIO et al., 2012 (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, 65-77.

LACHAERT P.-J., 2008. *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*.

VAN CAUWENBERGHE K., 2004. *Historisch morfologisch onderzoek van Oudenaarde*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 2004.

Websites

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Cateline Clement is sinds 2009 werkzaam bij SOLVA als archeologe. **Arne De Graeve** is sinds 2010 werkzaam bij SOLVA als archeoloog. Zij voeren, in opdracht van de steden en gemeenten aangesloten bij SOLVA, archeologisch onderzoek uit in de Denderregio en de Vlaamse Ardennen. In Oudenaarde zelf namen zij deel aan de archeologische opgravingen op de Markt, het Bergen-Op-Zoom-Plein, de Woeker, in Tussenbruggen, Maagdendale Poortgebouw en het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal.

EINDNOTEN

1 CLEMENT, SAVELS & DE MAEYER, 2022; Clement & Meesen 2023.

2 CALLEBAUT, DE GROOTE & AMEELS, 2012, 28-29; Van Cauwenberghe 2004, 25.

3 LACHAERT P.-J., 2008, 127.

4 DHONDT, 2012, 66-77. LACHAERT P.-J., 2008, 127; Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: *Oudenaarde* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14106> (geraadpleegd op 19 januari 2026).

5 Mondelinge mededeling stadarchivaris Stad Oudenaarde, Stijn Lybeert.

6 Kaart van Deventer (ca. 1558), kaart van Vincennes (1746), kaart van Ferraris (1771-1777), kaart van Villaret (1745-1748), kaart van Vaillant (1829-1833) en andere.

www.beatrijs.be

BOEKHANDEL
BEATRIJS

